שני לוחות הברית — וישב

וישב (בראשית לז, א), ביקש יעקב לישב בשלוה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים כו' (עי' ב"ר פד, א). ואם כך ליעקב אבינו, ומה יחשוב הדיוט כמוני מלא עבירות כשמשפיע לו הש"י טובות עולם הזה, יירא ויפחד אולי הוא שמור לרעתו למעטו מטובת עולם הבא. על כן ירבה בצדקה ובגמילות חסד וימעט מתאותיו ויהיה נכנע וישוב אל ה' בכל לבבו. ופי' בזוהר בארץ מגורי, כמו שכתוב (ירמיה, ו, כה) מגור מסביב, שכל שכל ימיו היה ירא ביראה גדולה ודאגות רבות:

והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה (בראשית לז, ב). בא וראה גודל מדת הענוה אשר היתה ביוסף, הוא היה מבני הגבירות ומן הגבירה העיקרית, כי רחל עקרת הבית והיה אהוב מאוד לאביו מכל אחיו, על כל זאת היה נכנע אפילו לאחיו שהם בני השפחות ואמר נשי אביו, כי היה מגדילם ומחשיבם כאלו היה נשים לאביו ולא פלגשים. ומזה ילמוד כל אדם מדת הענוה שיהיה לפי גדולתו וענותנותו:

ויבא יוסף את דבתם רעה (שם לז, ב). שהיה מגיד לאביו שאוכלים אבר מן החי ומזלזלים בבני השפחות לקרא אותם עבדים, והיו חשודים בעריות (ב"ר פד, ז). ומקשים העולם חלילה איך להאמין על שבטי יה לעשות מעשים כאלה. ואם לא עשו, איך להאמין על יוסף שיוציא דבר שקר מפיו על אנשים גדולים כאלו. גם ויבא יוסף את דבתם, משמע שהיה אמת שעשו כן דזהו החילוק בין מוציא דיבה, למביא דיבה. מוציא דיבה הוא המוציא דיבת שקר, והמביא ומגלה דיבה שהוא אמת, והדרן קשיא לדוכתא, איך להאמין זה על שבטי יה קדושים משרתי עליון על בני אלהים כולם:

ושמעתי שנמצא בקובץ ישן הענין היה, אברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב מסרו לבניו אשר הם היותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא לצנועין ומיוחסי ישראל בכל דור ודור, על כן מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות. והנה מצינו בגמרא (סנהדרין סה, ב) דברא עגלא תלתא בכל ערב שבת ע"י עסק ספר יצירה בצירוף השמות, ובודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה וניתר לאוכלו בעודו חי וכך עשו השבטים, ויוסף לא ידע והיה סבור שהוא הנולד מאב ואם הביא דבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי והם כנים היו וכדין עשו:

עוד איתא בגמרא (שם) רבא ברא גברא שדריה לגבי ר' זירא כו', ופירש רש"י (ד"ה ברא גברא) ע"י שמות ספר יצירה. והנה יש שמות שמצירופים נברא זכר, ויש שנברא נקיבה, והיו מטיילין עמה ויוסף לא ידע מזה והיה סובר שהיא נקיבה אשה מהאב ואם, ובא והודיע לאביו שהם חשודים בעריות. וכשעסקו השבטים בצירוף סודות אלו ורצו להתחבר עליהם בני השפחות, אמרו השבטים אתם בני השפחות וכונתם היתה לשם שמים כי לא נמסרו אלו העניינים אלא למיוחסים שבדור הזה, ויוסף לא ידע זה וסבר שהיו מזלזלים בכבוד אחיהם לקרוא אותם עבדים ובא והגיד לאביו. הרי לך כי השבטים היו צדיקים וגם יוסף הוא צדיק יסוד עולם, וצדיק בכל דרכיו אלו אשר הגיד לאביו לשם שמים, על כל זאת קראו הכתוב מביא דיבה רעה משום שהיה לו לדרוש ולחקור ולשאול את פי השבטים מה כוונתם בדברים האלה:

צא ולמד מה הוא עונש של מביא דבה רעה ואין כוונתו לשם שמים רק להכעיס בר מינן כמה גדול רעתו, קל וחומר וכל שכן המוציא דבה:

ויעש לו כתונת פסים (בראשית לז, ג). בפרק קמא דשבת (י, ב) אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים:

ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז, ד). פירש רש"י, מתוך גנותן למדנו שבחן, שלא דברו אחד בפה ואחד בלב, וזה מדה טובה באדם שיהיה פיו ולבו שוין. והא דכתיב אצל נבל (ש"א כה, ג) והוא כלבו, ודרשו לגנאי, שפיו היה מדבר רע כל מה שהיה בלבו. שאני התם שעשה מעשה, שעקימת שפתיו הוא מעשה להוציא מפיו דברים רעים ולא שתק.

אבל השבטים לא דברו עמו טוב, מאחר שהיה שנאה בלבם לא רצו להיות אחד בפה ואחד בלב לא יצא דבר רע מפיהם רק שלא רצו לדבר עמו דברי שלום:

ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן (שם לז, יד). מכאן מוסר שצריך אדם לראות מתחילה את שלום ביתו בגופם לשמרם מכל נזק וצרה, ואח"כ לדקדק בשלום ממונו מה שנתן לו הש"י, כמו שאמרו רז"ל (עי' סוטה יב, א) הצדיקים מדקדקים אפילו בפחות משוה פרוטה, והטעם כדי שלא יבאו לידי גזל. צא ולמד מיעקב שלח את יוסף שישמרו מאוד לנפשותם מפני אנשי שכם, כי היו רועים קרוב לשכם אולי יסכנו אותם מפני המעשה ששמעון ולוי הרגו וכו'. ואח"כ שאל בשלום הצאן שלא חסר:

ויוסף הלך בשליחות אביו ויאמר הנני, והלך בזריזות אע"פ שהשיג בשכלו כי הולך הוא למות כי ידע שנאתם, על כל זאת לא אמר לאביו אדוני אבי הנה הם שונאים שלי ומי יודע מה יולד. ואביו שלא חשש לזה, העידה התורה שהיה על צד ההכרח ממנו מצד הגזירה הקדומה. ואומר (בראשית לז, יד) וישלחהו מעמק חברון, ואמרו רז"ל (ב"ר פד, יג) מעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון, אבל יוסף שמע לאביו וקיים ציווי אביו אע"פ שסכנה גדולה היה לו. ואע"ג שאמרו רז"ל (עי' ב"מ לב, א) אם אביך אומר לך חלל שבת לא תשמע אליו כי אתה ואביך חייבים בכבודי, זה בדבר השייך בין אדם לבין המקום, אבל הנוגע לעצמו מחיל אנפשיה לעשות רצון אביו למען הציל אותו מידם וגומר:

זה לשון הרלב"ג, ראוי לאדם כשיראה רצון איש או אנשים לעשות פועל מגונה, שיעתיקם מהרצון ההוא מעט מעט, שאם רצה להעתיקם יחד מהרצון ההוא יהיה זה סבה אל שלא ישמעו אליו וישלימו רצונם הרע:

ולזה תראו כי ראובן כשראה רצון אחיו להרוג את יוסף וראה שאם יאמר להם שיעזבוהו לא ישמעו לרוב שנאתם אותו, הנה העתיקם מהרצון ההוא מעט מעט אמר להם שלא ישפכו להם דם אך ישליכו אותו בבור וימות מעצמו. והנה חשב ראובן להעתיקם מעט מעט מהרצון ההוא ומדריגה אחר מדריגה עד שלא יגיע ליוסף היזק מהם, אז יוליכהו הוא בעצמו אל אביו בזולת ידיעתם, וזה גם כן היה סבה אל שנעתקו מזה הרצון השני ושמעו אל יודא כשאמר להם שימכרוהו לישמעאלים, עד כאן לשונו:

וירא שם יודא בת איש כנעני (בראשית לח, ב). מכאן נסתייעו רז"ל במה שאמרו שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה:

מיתת ער ואונן על שהשחיתו זרעם. צא ולמד עד היכן מגיע שחטא עון זרע לבטלה שנתחייבו אלו מיתה, אף שהיה קודם מתן תורה ולא מצינו בני נח מוזהרים על זה, רק שקבלו מאבותם רעות המעשה הזה. ואנחנו שקבלנו התורה (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע, שלא יגרום להוצאת זרע לבטלה אפילו במחשבה קלה, מה נאמר ומה נדבר בהמצא חטא זה חס ושלום:

לאיש אשר אלה לו אנכי הרה (בראשית לח, כה). אמרו רז"ל (סוטה י, ב) מוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. ראה עד היכן מגיע עונש ההלבנה ואפילו להציל נפשות לא ילבין, ואף בדבר אמת, וכמה וכמה ילמוד אדם מוסר:

ויבא הביתה לעשות מלאכתו (בראשית לט, יא). אמרו בזוהר (ח"א קצ, ב) כדי לעסוק בתורה ובמצות שהוא מלאכתו של אדם בעולם הזה. ולכן צריך האדם לעשות מלאכה זו בעולם הזה ולהתחזק בו כאיש חזק. ואין איש בבית (בראשית שם), אם רואה היצה"ר שאין איש בבית לעמוד כנגדו ולנצחו, אז מיד ותתפשהו בבגדו וגו' ותובע שיתדבק עמו האדם. ומי שהוא צדיק מתחזק כנגדו ולוחם עם היצה"ר, ואז וינס ויצא החוצה, וניצול ממנו:

וענין תפישה בבגדו, נראה לי שהוא כתנות אור, כלומר מאחר שנתלבשת בחומר עכור לך נאה לחטוא, כך דרכו של יצה"ר. וזהו שמשלוהו רז"ל (ברכות סא, א) לזבוב היושב על מקום דם ומכה:

ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו (בראשית מ, כג), אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ, ה):